

N A M A

Οἱ ἀγροτοποιμένες βλάχοι τῆς Ἰαλμωπίας, οἱ γνωστοὶ «Μογλενίτες» — ἐπωνυμία πού τοὺς δόθηκε ἀπὸ ἀφορμὴ τῆ μεσαιωνικῆ ὀνομασία τοῦ τόπου τῆς ἐγκατάστασής τους «Μόγλενα» — ἀσκοῦν κατὰ παράδοση καὶ τὴ σηροτροφία. Κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐνασχόλησής τους αὐτῆς (περὶ τὸν Μάιο καὶ Ἰούνιο) πηγαίνουν στοὺς μορεῶνες πολὺ νωρὶς τὸ πρωὶ καὶ μαζεῦουν μορεοφύλλα γιὰ ὅλη τὴν ἡμέρα, γιὰτὶ ἀργότερα, ὅταν σηκωθῆ ὁ ἥλιος καὶ ζεσταθῆ ἡ γῆ, «τὸ φύλλο ἔχει νᾶμα» (*frunǝza arǝ namǝ*) καί, ἂν φάγουν οἱ μεταξοσκώληκες ἀπὸ τέτοιο φύλλο, πεθαίνουν.

Ὡστε νᾶμα στὴ γλῶσσα τῶν Μογλενιτῶν βλάχων εἶναι ἡ «ἐέρση», πὺ κάθεται πάνω στὰ φύλλα τῶν δένδρων «ὅτε φρίσσουσιν ἄρουραι» (Ἰλ. Ψ 598 κ.έ). Οἱ ἴδιοι, φυσικά, οἱ Μογλενίτες δὲν ὑποψιάζονται ὅτι ἡ λέξι δὲν εἶναι βλαχικὴ καὶ τὸ πράγμα δὲν εἶναι περίεργο. Εἶναι φανερὸ ὅτι πρόκειται γιὰ παλαιότατο ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα δάνειο, πὺ πέρασε στὴ γλῶσσα τους ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐγκατάστασής τους πάνω στὴ μακεδονικὴ γῆ. Ἐκεῖνο πὺ εἶναι περίεργο εἶναι ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξι, πὺ πῆρε ἡ λέξι στὴν Ἰαλμωπία καὶ διαφυλάχθηκε στὸ στόμα τῶν βλάχων αὐτῶν, μιὰ ἐξέλιξι, ἐξ ὅσων τουλάχιστον γνωρίζω, ἀμάρτυρη καὶ μοναδική.

Τὴ σημασιολογικὴ ἀξία τῆς λέξεως νᾶμα¹ μὲ συλλογικὴ ἐκτίμησι τῶν δεδομένων θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι συνθέτουν τρία κυρίως στοιχεῖα : τὸ ὑγρὸ, τὸ ρευστὸ, τὸ πηγαῖο. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι φανερὸ ὅτι στίς περιπτώσεις πὺ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξι γιὰ τὴ δήλωσι «ὑγρῶν», πὺ δὲν εἶναι «ὔδατα», ἢ γιὰ τὴ δήλωσι «ὔδάτων», πὺ δὲν εἶναι «ρευστὰ» καὶ «πηγαῖα», ἔχουμε πάντα νὰ κάνουμε ἢ μὲ χρήσεις μεταφορικὲς ἢ μὲ προεκτάσεις σημασιολογικὲς, πὺ ὅμως δὲν εἶναι ἐφικτὲς χωρὶς ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ ἐννοιολογικὴ ἀξία, ἀπομένει ὅτι νᾶμα στὴν πρωτογενῆ του ἐννοια εἶναι τὸ «πηγαῖον ὔδωρ» (βλ. Ἰσυχ., νᾶμα), καὶ μὲ τοῦ ὀμηρικοῦ λόγου τὴν ἀνυπέρβλητη δύναμη τῆς ἐξεικόνισις τῶν πραγμάτων: «τὸ ὑπεκπρορρέον ὑ-

¹ Ἀπὸ τὴ ρίζα νᾶ (<*να) (στὸν Ἰόμηρο μὲ ᾶ) τοῦ ρῆμ. νᾶω (αἰολ.: νᾶω· ἐπικ.: νᾶω). Βλ. L e o M e y e r, Handbuch der griechischen Etymologie, Leipzig 1902, τόμ. 4, σ. 230 κ.έ. Ἡ ἴδια ρίζα ὑπάρχει καὶ στίς λέξεις: Ναιᾶς - Νηιάς, Νάτωρ (:)- ναέτωρ, ἀένωας, ναρὸς - νηρὸς - nare, Νηρεὺς - Νηρηίδες, Νηρίτης, νασμὸς κλπ.

δωρ». Τέτοιο είναι π.χ. τὸ «*Κασταλίας νᾶμα*». Ἔχει «γηγενῆ φύσιν» (Πλουτ. ἮΘ. VIII 733 D) καὶ «ἐπιρρεῖ» εἶναι «πρόσφατον» καὶ «νεογενές» (Πλουτ., ἐνθ' ἄν. 912 A)¹ καὶ «νυμφαῖον» (Anthologia Graeca XIV 71,2)². Ἀπεναντίας τὰ «ἐκ Διὸς ἰόντα νάματα», ποὺ ἔχουν τὶς πηγές τους στὶς νεφέλες ποὺ ἐξουσιάζει ὁ νεφεληγερέτα Ζεὺς, εἶναι ποιητικὴ ἔκφραση τοῦ Πλάτωνα (Νόμοι 844 B), ἀντὶ τῆς κυριολεκτικῆς: «ἐκ Διὸς ὕδατα» (Νόμοι 844 C)³. Καὶ αὐτὸ γιατί ἡ ἔννοια τοῦ ρευστοῦ φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ στοιχεῖο ἐκ τῶν οὐκ ἄνευ στοῦ νᾶμα καὶ στὴν περίπτωση τῆς βροχῆς, σὰν φαινόμενου συνολικὰ λαμβανόμενου, δὲν ὑπάρχει τὸ στοιχεῖο αὐτό, ποὺ προϋποθέτει κάποια κοίτη, ἢ, τουλάχιστο, κάποια συγκεκριμένη ἀφετηρία ροῆς, καὶ τέτοια δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι περιοχὴ τόσο πλατειά, ὅσο συμβαίνει νὰ εἶναι πλατὺς ὁ οὐράνιος θόλος.

Πόσο θεμελιώδης εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ρευστοῦ στὴ λέξη, μᾶς βοηθεῖ νὰ συμπεράνουμε ἢ φαινομενικὰ ἀπροσδόκητη μετάφραση γιὰ τὰ νάματα ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο (λ. νάματα): «ξύλινος ὀχετός», περίπτωση, ποὺ μὲ κάθε πιθανότητα μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῆ σὰν προβολὴ τοῦ ἀγωγοῦ ποὺ φέρει τρεχούμενο νερό· προβολὴ ποὺ ἐπικάλυψε καὶ ἐξαφάνισε τοῦ φερόμενου τὴν ὑπόσταση⁴. Καὶ ἡ μεταφορικὴ χρῆση τῆς λέξης σὲ καθαρὰ πνευματικὸ πεδίο ἀπὸ τὸν Πλάτωνα στὸν Τίμαιο (75 E): «τὸ...λόγων νᾶμα ἔξω ρέον», προδίδει ἀκριβῶς τὸν θεμελιώδη χαρακτήρα ποὺ κατέχει τὸ στοιχεῖο τῆς ροῆς στὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενό της. Ἀλλὰ ἡ προβολὴ τοῦ στοιχείου αὐτοῦ βρίσκει, νομίζω, τὴν πληρότητά της στὴν πλατωνικὴ θεωρία περὶ διατροφῆς τοῦ σώματος καὶ κυκλοφορίας τοῦ αἵματος. Ὅπως εἶναι γνωστό, σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία αὐτὴ τὰ διάφορα «σιτία», «τὰ τῆς τροφῆς νάματα», ποὺ προέρχονται ἀπὸ διάφορους καρπούς, χλόη κλπ., καὶ ποὺ σ' αὐτὰ ὑπάρχουν πολλές χροές, ἀλλὰ κυριαρχεῖ ἡ ἐρυθρὴ, χάρις στὴν ἐπέμβαση τοῦ πυρός στὸν μεταξὺ διαφράγματος καὶ ὀμφαλοῦ χῶρο, διαιροῦνται «κατὰ σμικρά»· «τὰ

¹ Πρβλ. Ἀριστοτέλους, Πολιτικά Γ 3, 1276 a 39: «ὥσπερ καὶ ποταμοὺς εἰώθαμεν λέγειν τοὺς αὐτοὺς καὶ κρήνας τὰς αὐτάς, καίπερ αἰεὶ τοῦ μὲν ἐπιγινόμενου νάματος τοῦ δ' ὑπεξίοντος».

² Πρβλ. Πλάτωνος, Φαῖδρος 278 C: «*Νυμφῶν*». A.G. IX 328, 1-2: «*Νύμφαι Νηϊάδες καλλίρροον αἶ τόδε νᾶμα /χεῖτε*».

³ Πρβλ. Πλάτωνος, Κριτίας 111 D, 118 E.

⁴ Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἄλλη, ὄχι λιγώτερο ἀπροσδόκητη, μετάφραση γιὰ τὰ νάματα: «προβολαί», πάλι ἀπὸ τὸν Ἡσύχιο (βλ. νάματα, ἄλλο λῆμμα), θὰ μπορούσε νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα στὴν ἀντίθετη ὄψη του, δηλ. ἡ προβολὴ τοῦ φερόμενου—ἴσως κάποιας πλωτῆς κατασκευῆς (πρβλ. Πολύβ. 3, 46, 4)—ἀπὸ «ποτάμια νάματα» (πρβλ. Διόδ. Σικ. 2, 36), ἐάν, φυσικὰ, ἡ γραφὴ τῶν ἐκδοτῶν τοῦ Ἡσυχίου νάματα εἶναι ἡ ὀρθή, ἀντὶ τῆς προτεινόμενης ἀπὸ τὸν C. B. Has: νάματα (βλ. Λ. Διάκ., ἔκδ. Βόνν. σ. 436, 39), ὅποτε «προβολαί» σημαίνει: «προβλήτες», στερεοὶ καὶ ἀμετακίνητοι (ἀπὸ τὸ ρῆμ. νάσσω), καὶ ὄχι ὅποιεσδήποτε πλωτὲς κατασκευές.

νεότμητα» αὐτὰ «νάματα», «ἢ ἐν ὑγρῷ δεδημιουργημένη φύσις», «τὰ κερματισθέντα ἔναιμα», «ἐπίρρητα», «τὴν τοῦ παντός ἀναγκάζεται μιμείσθαι φορὰν πρὸς τὸ ξυγγενές οὖν φερόμενον ἕκαστον τῶν ἐντὸς μερισθέντων τὸ κενὸν ἐν τότε πάλιν ἀνεπλήρωσεν» (Τιμ., 79 Α-81 Β). Ὁ Πλάτων ἐπιτόνησε τὸν ὄρο «τροφῆς νάματα», γιὰ νὰ συνοψίση σ' αὐτὸν τὴ θεωρία του περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς συνεχοῦς ροῆς τοῦ αἵματος μέσα στὸ κυκλοφοριακὸ σύστημα, «ἐπειδὴ κενὸν οὐδὲν ἐστίν». Ἀλλά, καθὼς εἶναι ἀναπόφευκτη ἡ μείωση τῆς ἀρχικῆς ἔννοιας κάθε λέξης σὲ χρήσεις μεταφορικές, ἔτσι καὶ στὴ περίπτωσι αὐτῇ ἔχουμε μείωση τῆς ἔννοιας κατὰ τὸ στοιχεῖο τοῦ πηγαίου.

Οἱ πηγές τῶν πρωτογενῶν ναμάτων πρέπει νὰ ἀναζητοῦνται ἀποκλειστικὰ σὲ βάρη ποὺ ἐξουσιάζει ὁ Πλούτων, εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ, ποὺ ἔχουν τὰ «αἰπὰ ῥέεθρα» τοῦ «Στυγὸς ὕδατος» (Ἰλ. Θ 369· σχόλ., αὐτόθι: «κρήνη ἐν Ἰδίου»)¹, εἴτε γιὰ τὶς πηγές ποὺ ἔχουν τὰ ὁποιαδήποτε «νάματα καὶ τὰ ρεῖθρα» (Ξεν., Κυν. 5, 34)², ἐνῶ οἱ πηγές ποὺ μποροῦν νὰ ἔχουν τὰ ὁποιαδήποτε «χεύματα» (Ἡσύχ., νάματα), ὅπως π.χ. τὰ «δακρύων θερμὰ νάματα» (Σοφ., Τρ. 919) ἢ τὸ «γλυκὸ νάμα μελισσῶν» (Α.Γ. ΧΙΙ 164) κ.ο.κ., εἶναι πάντα σύστοιχες μὲ αὐτὰ καὶ οἱ τρόποι τοῦ λέγειν, ποὺ τὰ ἀποδίδουν, ὀφείλουν ἀποκλειστικὰ τὴ γένεσίν τους σὲ ἄδεια ποιητικὴ καὶ καμιά σχέση δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν μὲ τὰ πραγματικὰ νάματα καὶ τὶς πηγές τους.

Τὰ ἐκ μεταφορᾶς αὐτὰ νάματα ἔχουν καὶ ὀρισμένα κοινὰ μεταξύ τους χαρακτηριστικά: Εἶναι «ύγρά», ποὺ μετέχουν πάντα «τοῦ θολεροῦ καὶ γεώδους». Ἐξ ὧσων τουλάχιστον γνωρίζω, δὲν ἔγινε χρῆσι τῆς λέξης νάμα γιὰ τὴ δῆλωση τοῦ «ἐλαίου» (πρβλ. Πλουτ., Ἡθ. VI 696C). Εἶναι καθαρὰ καὶ οὐδέποτε μετέχουν ὁποιοῦδήποτε ρύπου, εἴτε τῆς ὕλης, εἴτε τοῦ πνεύματος, ὅπως π.χ. τὰ «δακρύων νάματα» (Σοφ., Τρ. 919)³, τὸ «πυρὸς νάμα» (Εὐρ. Μῆδ. 1187)⁴, τὰ «ἀλλότρια νάματα (μαθήσεως)» (Πλάτ., Φαῖδρ., 235 D) κ.ο.κ. Εἶναι «σπάνια» καὶ «χαλεπά». Αὐτὸ μᾶς τὸ λέγει ὁ Πλάτων στὴν παραβολή του τῶν δύο ἀνθρώπων, ποὺ ἔχουν πίθους, ὁ ἕνας «ύγεις», ὁ ἄλλος «τετρημέ-

¹ Πρβλ. Αἰσχ., Προμ. 806: «νάμα Πλούτωνος πόρου» Α.Γ. ΧΙV 23,2: «Στυγὸς ἰμερτοῖς νάμασι».

² Βλ. ὅτι «ναματιαῖα ὕδατα» λέγονται τὰ «γυγενῆ», κατ' ἀντίθεση πρὸς τὰ «οὐράνια». Διεξοδικὰ γράφει γι' αὐτὰ ὁ Μ. Κ. Στεφανίδης, Περί τῶν ποτίμων ὑδάτων, «Ἀθηνᾶ» 13 (1901), σ. 342. Ἐπίσης ἕνας τόπος ποὺ ἔχει πολλές πηγές λέγεται «ναματώδης», βλ. Θεοφρ., π. Φυτ. Αἰτ. 3, 6, 3.

³ Πρβλ. Α. Θαβώρη, Ὁ ἀπόλυτος ὑπερθετικὸς βαθμὸς μερικῶν ἐπιθέτων στὰ νέα Ἑλληνικά, «Ἑλληνικά» (1966), I, σ. 24: «καθαρὸ δάκρ'· πολὺ καθαρὸ (π.χ. νερὸ) Βελβεντός».

⁴ Βλ. π.χ. Πλουτ. Ἡθ. VI II, 703 Α: «τὸ πῦρ τῆς πρὸς ἅπαν εὐλαβίας εἶναι σύμβολον».

νους και σαθρούς» (Γοργ., 493 E). Τὰ *νάματα*, πού φυλάσσονται στους πίθους αὐτούς, εἶναι: «οἶνον», «μέλιτος» και «γάλακτος». Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὁ Σχολιαστής σημειώνει τὰ ἐξῆς σχετικά: «Οἶνον μὲν ὡς τροφιμώτατον, γάλα δὲ ὡς πρώτην τροφήν, μέλι δὲ ὡς τὴν ἐν τροφῇ γλυκυθυμίαν παρείληφεν». Φυσικά, οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ ἀνήκουν στὰ *νάματα* τῆς παραβολῆς τοῦ Πλάτωνα, ἀλλὰ συμβαίνει, ὅλα τὰ ἐκ μεταφορᾶς *νάματα* νὰ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο και «σπάνια» και «χαλεπά» και, καμιά φορά, πιὸ χαλεπά και ἀπὸ τὰ *νάματα* τοῦ Πλάτωνος, ὅπως π.χ. τὰ «*χρυσῶν νάματα*» (Α.Γ., Χ 122,4)¹, ὅπου, φυσικά, δὲν ὑπάρχει οὔτε ὑπόνοια «χυτοῦ ὕδατος» (Πλάτ., Τίμ., 58D), ἀλλὰ πρόκειται γιὰ ἔκφραση ἐκ τοῦ ἀδυνάτου, ἢ τὸ «*νάμα ροῶν*» (Ἔσσημα Ἄσμάτων, 8,2), ὅπου τὸ *νάμα*, κυριολεκτικὰ λαμβανόμενο, εἶναι σταγόνες χυμοῦ ροδιῶν, ἑνὸς χυμοῦ και χαλεποῦ και σπάνιου.

Φαίνεται ὅτι ἐγινε μιὰ εὐρεία χρῆση τῆς λέξης *νάμα* μὲ τὴν ἔννοια διαφορῶν πόσιμων χυμῶν και ἡ χρῆση αὐτὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σὰν προέκταση τῆς χρησιμοποίησης τῆς λέξης στὸν καθημερινὸ λόγο γιὰ τὴ δήλωση τοῦ πόσιμου νεροῦ, πού εἶναι τὸ προϊόν κάθε πηγῆς (Du Cange, *Νάμα* «πόμα, ὕδωρ, ποτόν»)¹. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἔχουμε μείωση τῆς ἀρχικῆς σημασιολογικῆς ἀξίας τῆς λέξης κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ πηγαιῖου και τοῦ ρευστοῦ, χωρὶς νὰ ἔχουμε ὁποιαδήποτε μεταφορά, και τὸ ἴδιο συμβαίνει και μὲ τὴν χρησιμοποίηση τῆς λέξης γιὰ τὴ δήλωση τοῦ νεροῦ, πού προορίζεται γιὰ τὸν καθαρισμὸ τοῦ σώματος, «ψυχροῦ» ἢ «θερμοῦ»², ἢ τοῦ νεροῦ πού προορίζεται γιὰ τὴν ἄρδευση³, και, στὴν εὐρύτερη ἔννοια, τοῦ νεροῦ, σὰν ὕγρου στοιχείου πάνω στὴ γῆ⁴.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τίς περιπτώσεις, τὸ *νάμα* δὲν εἶναι οὔτε σπάνιο οὔτε χαλεπό. Εἶναι ἓνα κοινότατο εἶδος, πού χρησιμοποιεῖται γιὰ κοινότατες χρήσεις, πράγμα πού δὲν συμβαίνει μὲ τὰ ἐκ μεταφορᾶς *νάματα*, πού εἶναι πάντοτε πολύτιμα. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ἀπλός: τὸ *νάμα* ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν πηγὴ του.

Γνωρίζουμε ὅτι στὰ χρόνια τοῦ Πλάτωνα «ἐπὶ ταῖς πηγαῖς πρότερον οὔσαι ἱερὰ λελειμμένα ἐστὶ σημεῖα». Ἡ πληροφορία προσάγεται σὰν ἀπόδειξη ὅτι εἶναι ἀληθινὰ τὰ θρυλούμενα ὅτι ἄλλοτε «κατὰ πάντας τοὺς τόπους παρείχετο ἄφθονα *κρηνῶν και ποταμῶν νάματα*» (Κριτ., 111 D). Ἔρα

¹ Π.χ.: «*γλυκὸ νάμα* θάλασσα βροτοῖς ἀρτύσημον ἔξει», Α.Γ. ΙΧ 575, 3.

² Π.χ. σὲ δεξαμενὲς εἰδικῶν «οἰκοδομήσεων», ὅπως στὸν Κριτ., 117 Α. Βλ. και ποιητικὲς χρήσεις: «*ἐλαχίστω / νάματι* λουομένοις», Α.Γ., ΙΧ 611, 1-2· «*εἰκῶν ἀργυροῖς νάμασι* δεικνυμένη», Α.Γ., ΙΧ 633 4, κ.ο.κ. Καὶ ὁ τύπος «*ναματάριον*» (βλ. Du Cange, λ.) εἶναι ἀποτέλεσμα και συνάμα ἀπόδειξη τῆς εὐρύτητας, πού θὰ πῆρε ἡ χρῆση αὐτῆ.

³ Ὅπως π.χ. τὰ «*κοινὰ νάματα*», στους Νόμους τοῦ Πλάτωνα, VI 11 844 Α.

⁴ Βλ. Π λ ο υ τ. ἩΘ., 898 Α: «τὸν ἥλιον ἐξατμίζειν τὰ *νάματα*» αὐτόθι, Β: «κατὰ θέρος...ἐξιδροῦν τὸ πολὸν *νάμα*».

δὲν εἶναι τὰ *νάματα* τῶν πηγῶν, ποὺ καθαγιάζονται ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα πλάι τους *ἱερά*· εἶναι τὰ *ἱερά*, ποὺ χτίζονται πλάι στις πηγές τῶν *ἱερῶν ναμάτων*. Ἄλλὰ καὶ τὰ «ὔδατα» τῶν «αἰενάων ποταμῶν» εἶναι ἐπίσης ἱερά¹. Καὶ ἡ καθαρότητα, ἡ σπανιότητα καὶ ἡ χαλεπότητα τῶν διαφορῶν ἐκ μεταφορᾶς *ναμάτων* εἶναι ιδιότητες συνώνυμες τῆς ἀρχικῆς αὐτῆς ιδιότητος τοῦ πηγαίου *νάματος* : τῆς ἀγνότητος καὶ ἀγιότητος.

Τὸ *nāma* εἶναι ἀγίασμα. Ὁ ὄρκος ποὺ ἔπαιρνε ὁ λαὸς σ' αὐτὸ λέγοντας: «*μὰ νάματα*» (Ἀντιφ., 296) ἢ, σὲ μεταγενέστερες ἐποχές: «*μὰ τὸ νερό*» (Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμὸς, τόμ. Γ, σ. 372), μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν πίστη του στὴν ἀγιότητά του καὶ στὴ ζωοποιό, θεραπευτικὴ καὶ καθαρτήρια δυνάμη του, τόσο σὲ περιοχές τῆς ὕλης, ὅσο καὶ ὑπεράνω τῆς ὕλης². Ἡ πίστη του αὐτὴ διατηρήθηκε ἀναλλοίωτη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, ἀδιάφορον ἂν τὸ *nāma* ἀνέβλυζε πλάι στὸ «τέμενος» τῆς «Κύπριδος Εἰναλίας» (A.G., IX 333, 2-3) ἢ πλάι σὲ ναὸ τοῦ Προφήτη Ἡλία (βλ. Du Cange, *Νάμα*) ἢ, ἀκόμη, καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, σὲ περιοχές πολὺ μακρινές, ὅπως πέρα ἀπὸ τὸν Δούναβη, ὅπου ἔφθασαν χέρια ἑλληνικὰ νὰ θεμελιώσουν εὐκτήριους οἴκους³.

Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου ἡ λέξις *nāma* σημαίνει τὸ κόκκινο κρασί, ποὺ προσφέρεται στὴν ἐκκλησία εἰδικὰ γιὰ τὴ Θεία Εὐχαριστία καὶ ποὺ συμβολίζει «τὸ αἷμα καὶ ὕδωρ τὸ πηγᾶσαν εἰς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν» (βλ. Du Cange, *Νάμα*). Μὲ τὴν περιορισμένη καὶ εἰδικὴ αὐτὴ ἔννοια, ὄχι μόνον διατηρήθηκε ἡ λέξις—συνηθέστερα ὑπὸ τὸν τύπο *ἀνάμα* «ἐκ συνεφορᾶς τοῦ γιά: (κρασί) γιά *nāma* γι' ἀνάμα»⁴—καὶ στοὺς νεώτερους χρόνους, ἀλλὰ καὶ ἐμφανίζεται νὰ ἔχει διαποτίσει σὲ ὅλο του τὸ πλάτος τὸν

¹ Ἡ σ ι ὀ δ ο υ, Ἔργα 737-741, 757-759· πρβλ. ἀπόσπ. Αἰσχ., 300, 6: «Αἴγυπτος ἀγνοῖ *νάματος* (Νείλου) πληρουμένη».

² Ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὴν καθολικότητα τῆς πίστεως τοῦ ἀνθρώπου στὴν καθαρτήρια δυνάμη τοῦ νεροῦ, ποὺ εἶναι ἓνα ἀπὸ «τὰ ἀπλᾶ τῶν σωμάτων» τῶν «ὄντων φύσει» (Ἄριστ., π. Φυσ. ἀκρ. Β 192 b, 8-11), ἔχει τὸ θεμέλιό της ἡ καθιέρωση τοῦ μυστήριου τοῦ Βαπτίσματος, ποὺ κατὰ τὸν Ἀπόστολο τῶν Ἑθνῶν ἔχει γιὰ σκοπὸ νὰ περιπατήσῃ ὁ ἄνθρωπος «ἐν καινότητι ζωῆς» (Πρὸς Ρωμ. στ' 4). Ἀξίζει νὰ παρατεθοῦν ἐδῶ, ὅσα λέγει σχετικὰ μὲ τὴ δυνάμη τοῦ νεροῦ ὁ Ι. Δ α μ α σ κ η ν ὀ ς (Migne, P.G. 94, 905): «Κάλλιστον δὲ στοιχεῖον τὸ ὕδωρ καὶ πολύχρηστον, καὶ ρύπου καθάρσιον οὐ μόνον μὲν σωματικῶς, καὶ ψυχικῶς δέ, εἰ προσλάβοι χάριν τοῦ πνεύματος». Ἀπὸ περιοχές τῆς ὕλης, ἀξίζει νὰ μνημονεῦθῃ ἐδῶ τὸ «νερὸ τῆς δυνάμεως» ποὺ ἔκανε τὸν Μεγαλέξανδρο «ψηλὸ ἴσιαμε τὰ σύγνεφα» (Δ. Α. Μ ι ν ὼ τ ο υ, Ζακυνθινὰ διηγήσεις περὶ Μ. Ἀλεξάνδρου, «Μακεδονικά» 2 (1941-52) 687.

³ N. Camariano - A. Camariano - Cioran, *Cronica Ghiculeștilor*, σ. 1052.

⁴ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, λ. ἀνάμα.

έλληνικό χῶρο, ἀπὸ τὸν Πόντο ὡς τὴν Ἥπειρο, καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτη ὡς τὴν Θράκη¹.

Ἡ σημασιολογικὴ αὐτὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης, ποὺ σημειώνει σημαντικὸ ρῆγμα στὴ σύνδεσή της μὲ τὴν πρωτογενῆ ἔννοια, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχη προκύψει χωρὶς τὸ προηγούμενο μεταφορικῆς χρήσης, ποὺ εἶναι ἕνας ἐξωτερικὸς παράγοντας ποὺ «πάντα ὑποβοηθεῖ τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη κάθε λέξης».² Καὶ τὸ προηγούμενο αὐτὸ ἀποτελεῖ, πιθανώτατα, τὸ «*Βάκχιο νᾶμα*» τοῦ Ἀριστοφάνη (Ἐκκλ., 14), ποὺ φαίνεται ὅτι ἐπικράτησε σὰν ἔννοια πρωτογενῆς. Καὶ αὐτὸ γιατί ὁ Ἀριστοφάνης, ποὺ ἦταν μεγάλη προσωπικότητα τοῦ καιροῦ του, μπορούσε, μὲ τὴν Κωμωδία ποὺ ἀπευθύνετο στὸ εὐρὺ κοινό, νὰ ἐπηρεάσει τοὺς συγχρόνους τοῦ Ἀθηναίους, Τρυγαίους δεξιούς καὶ τοῦ Βάκχου θεράποντας, ἔτσι ποὺ τὸ *νᾶμα* του νὰ ἀποκτήσῃ δική του ὑπόσταση. Ὡστόσο, ἂν στὴν καθιέρωση τῆς δευτερογενοῦς αὐτῆς ἔννοιας, τοῦ κρασιοῦ, μπορῆ νὰ στάθῃ ἀποφασιστικὴ ἢ συμβολὴ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ἀριστοφάνη στοὺς συγχρόνους του, στὴν εἰσαγωγὴ καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς λέξης σὲ χῶρο λατρευτικὸ θὰ συνέβαλε ἄλλος παράγοντας, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναζητηθῆ στὸ δευτερογενὲς *νᾶμα*, τὸ οἰνοχοούμενο, ἀλλὰ στὸ πρωτογενές, τὸ ὑπεκπρορρέον.

Φυσικά, ἡ ἀναζήτησις αὐτὴ ἔχει τὴ θέση της, ἐφόσον δεχόμεστε ὅτι ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ τὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῆς ἴδιας τῆς λέξης *νᾶμα* διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ ὄχι μὲ προέλευσις τοῦ λατρευτικοῦ ὄρου (*ἄ*)*νάμα* «ἐκ τοῦ αἷμα», ὅπως προτείνει καὶ δὲν ἀποκλείει ὁ Π. Ἀραβαντινός, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς παρουσίας τοῦ παράγωγου «(*ἄ*)*ναματερό* (τὸ ἀγγεῖον εἰς ὃ τίθεται τὸ ἀνᾶμα)», στὸ *Ἡπειρωτικὸν Γλωσσάριον* (ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 20 καὶ 66).

Δὲν θὰ ἦταν ἴσως ἀρκετό, νὰ θεωρήσουμε ὅτι θὰ μπορούσαν νὰ διατηρήσουν στὸ κρασί οἱ καθαρτήριες ιδιότητες τοῦ *νάματος*, ὅταν πάνω στὴν ἐν Κανᾶ τράπεζα τὸ *νᾶμα* ἔγινε «πορφύρεον μέθυ». Ὅταν ὅμως πάνω στὴν τράπεζα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καθιερώθηκε νὰ συμβολίζῃ τὸ κρασί—ἀκριβέστερα, τὸ διανγές, καθαρὸ, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὴν αὐθάδεια τοῦ λόγου τῆς Κωμωδίας *νᾶμα*—τὸ «ἐκχυνόμενον αἷμα» τοῦ Θεανθρώπου, τότε πᾶ μποροῦσε τὸ κρασί αὐτὸ νὰ ἀντιτάξῃ τὴ δική του ἀγιότητα στὸ *νᾶμα*. Εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἄσκησε καὶ τὸ ὁμόηχο «αἷμα» παράλληλη ἐπίδρασις πάνω στὸ *νᾶμα*, ποὺ ἔγινε σύμβολο αἵματος, ἀλλὰ κυρίως ἡ διαπήδησις τοῦ στοιχείου τῆς ἀγιότητος ἐκατέρωθεν πρέπει νὰ συνετέλεσε, ὥστε νὰ ταυτισθῆ τὸ *νᾶμα-σύμβολο τοῦ θείου αἵματος* μὲ τὸ *νᾶμα - ἀγίασμα* καὶ νὰ κρατήσῃ ἡ λέξις *νᾶμα* τὴ γνωστὴ λατρευτικὴ ἔννοια.

Ἄξιοσημείωτο εἶναι ὅτι μόνον τὸ κρασί τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀπόμει-

¹ I.A.N.E., ἀνᾶμα.

² Ν. Ἀ ν δ ρ ι ὡ τ η, Συμβολὴ στὴ Νεοελληνικὴ σύνθεσις, σ. 29.

νε νὰ λέγεται (ἀ)νάμα, γιατί ἡ ἄλλη ἔννοια τῆς λέξης : «οἶνος ἀρίστης ποιότητος» (Ι.Α.Ν.Ε., λ. ἀνάμα), δὲν εἶναι παρὰ τὸ καθαρὸ, χωρὶς προσμίξεις, κατάλληλο «γι' ἀνάμα» κρασί. Καὶ ὁ ὄρκος : «Μὰ τὸ νάμα του! (ὄρκος ὄν λέγει τις κρατῶν ποτήριον οἴνου)» (Ι.Α.Ν.Ε., αὐτόθι), πού, φυσικά, δὲν ἔχει καμιὰ σχέση με τὸν ἀρχαῖο: «μὰ νάματα» ἢ με τὸν μεταγενέστερο: «μὰ τὸ νερό», ἔχει τὴν προέλευση ἀπὸ τὸ (ἀ)νάμα - κρασί τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ὡστε ἡ εἰσαγωγή τοῦ πορφυροῦ νάματος στὸ χῶρο τῆς λατρείας σημειώνει τὴν ἐξαφάνιση τῆς δευτερογενεῶς γενικῆς ἔννοιας τῆς λέξης, τοῦ κρασιοῦ, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μετὰ τὴν χριστιανικὴ ὑμνολογία διατηρεῖται ἡ πρωτογενῆς ἔννοια, τόσο κυριολεκτικά¹, ὅσο καὶ μεταφορικά².

Ἄν ληφθῆ ὑπόψη ὅτι ἡ διάλεκτος τῶν Μογλενιτῶν βλάχων ἀπορρίπτει τὸ ἀρχικό, ἄτονο α³, θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ ἀποκλεισθῆ τὸ ἐνδεχόμενο, νὰ προέρχεται ἡ λέξη *namă* ἀπὸ τὸν τύπο ἀνάμα. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ τύπος αὐτὸς ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα καὶ δὲν ἔχει καμιὰ ἀπολύτως σχέση ἀπὸ ἄποψη ἐννοιολογικοῦ περιεχομένου μετὰ τὸ *namă* τῶν Μογλενιτῶν βλάχων, εἶναι φανερὸ ὅτι οἱ βλάχοι αὐτοὶ ἄκουσαν ἀπὸ τὸν αὐτόχθονα πληθυσμὸ τοῦ τόπου «νάμα» μετὰ τὴν ἔννοια τῆς «ἔρσης», καὶ εἶπαν *namă* μετὰ τὴν ἴδια ἔννοια. Γιατὶ εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανο νὰ εἶναι αὐτοὶ οἱ δημιουργοὶ αὐτῆς τῆς μοναδικῆς σημασιολογικῆς ἐξέλιξης τῆς λέξης. Στούς ἴδιους αὐτοὺς βλάχους εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὄρος ἀνάμα. Στὴ θέση του διατήρησαν τὸν δικό τους βλαχικό ὄρο : «vin di cum(i)nicătură» (κρασί μετάληψης) ἢ, μόνο, «vin», ἐνῶ οἱ γλωσσικά συγγενεῖς τους Κουτσόβλαχοι παρέλαβαν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸν ὄρο *anama* μετὰ τὴν γνωστὴ λατρευτικὴ ἔννοια⁴, ἀλλὰ τοὺς εἶναι ἄγνωστη ἡ λέξη *namă* τῶν Μογλενιτῶν βλάχων.

Τὸ πράγμα δὲν εἶναι περίεργο. Οἱ ἐνδείξεις βοηθοῦν νὰ συμπεράνῃ κανεὶς ὅτι ἡ σημασιολογικὴ μεταλλαγὴ τῆς λέξης *nāma* ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς ἀέναης ροῆς στὴν κατάσταση τῆς ὑγρῆς στατικότητας συνέβη ἐκεῖ, ὅπου διατηρήθηκε μέχρι σήμερα, καὶ οὐδέποτε πῆρε εὐρύτερη διάδοση: Ἡ Ἄλμωπία εἶναι μία *ναματώδης* χώρα. Διαρρέεται ἀπὸ τὸν Ροιδία ποταμὸ, πού

¹ Π.χ.: «Τῆς Μερράς τὰ πικρότατα νάματα», Νικολήμου, Ἑορτοδρόμιον, Βενετία 1836, σ. 20, ὑποσ. Γ' «Ἰορδάνου... νάμα», Νικολήμου, ἔνθ' ἄν. σ. 130 κ.ο.κ.

² Π.χ. «Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας.. τὴν κτίσιν...θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας» κ.ο.κ.

³ Βλ. Th. Capidan, Meglenoromâni, I 66.

⁴ Ὁ Νικολαΐδης (Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς Γλώσσης, ἐν Ἀθήναις 1909) παραδίδει καὶ πληθ.: *ană*, ἐνῶ ὁ T. P a p a h a g i (Dicționarul dialectului Aromân, general și etimologic, ἐκδ. ARPR 1963) στὸ λῆμμα *anama*¹ σημειώνει ὅτι πληθ. δὲν ὑπάρχει.

δέχεται άφθονα ποτάμια νάματα από τὰ γύρω βουνά. Περισσότερο όμως ναματώδες είναι τὸ Πάικο, ὅπου άφθονοῦν πηγές ναμάτων. Σὲ μιὰ τέτοια γῆ, ὅπου εἶναι διάχυτη ἡ «άναπνοή»¹ τῶν ναμάτων αὐτῶν, δὲν θὰ ἦταν δύσκολο ἡ ὑγρότητα τῶν φύλλων στίς ζεστὲς ὥρες τῆς ἡμέρας νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἔχει ναματιαία προέλευση. Θὰ διακινδυνεύσω νὰ ὑποστηρίξω ὅτι ἡ νέα ἐννοιολογικὴ ἀξία τῆς λέξης *νάμα* γεννήθηκε στὸ Πάικο καὶ ὄχι στὸν κάμπο τῆς Ἄλμωπίας. Ἔχω τὴν ἐξῆς ἐνδειξη: Μὲ αὐτὴ τὴν ἐννοιολογικὴ ἀξία εἶναι ἡ λέξη γνωστὴ μόνο ἀπὸ τοὺς ὄρεινοὺς βλάχους. Ἀντίθετα, οἱ πεδινοὶ ὀνομάζουν *namă* τὸ κιτρινωπὸ ὑγρὸ ποὺ δημιουργεῖται πάνω στὰ φύλλα τῶν φυτῶν, ποὺ ἔχουν προσβληθῆ ἀπὸ περονόσπορο. Δημιουργοὶ τῆς ἔσχατης αὐτῆς σημασιολογικῆς ἀξίας εἶναι, πιστεύω, οἱ ἴδιοι οἱ πεδινοὶ αὐτοὶ βλάχοι, καὶ αἰτία ποὺ τὴν προκάλεσε τὸ γεγονός ὅτι οἱ ὄρεινοί, ὡς σηροτρόφοι, βλέπουν στὸ *namă* ἕνα δηλητηριώδες ὑγρὸ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ προστατεύσουν τοὺς εὐαίσθητους μεταξοσκώληκες. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ τοῦ βλαβεροῦ δέθηκε μὲ τὴ λέξη καὶ αὐτὸ δημιούργησε τὴν προϋπόθεση, γιὰ νὰ ὑποβιβασθῆ ἡ ἐννοία τῆς στῆ βαθμίδα τοῦ ὑγροῦ μιᾶς ἀρρώστιας τῶν φυτῶν.

Ἔτσι τὸ *νάμα*, περνώντας ἀπὸ τοὺς ὄρεινοὺς βλάχους στοὺς πεδινούς, ἔχασε ἀπὸ τὴν καθαρότητά του. Ὡστόσο, στάθηκε καθαρὸ πάνω στὰ φύλλα τῶν δένδρων τοῦ Πάικου καὶ ἴσως δὲν θὰ συνέβαινε αὐτό, ἂν οἱ Μογλενίτες βλάχοι δὲν ἦσαν σηροτρόφοι.

ΜΑΡΙΑ Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

¹ Πρβλ. Π λ ο υ τ., Ἠθ. 402 C: «περὶ τὴν άναπνοήν τοῦ νάματος».